

ROMBOUT ALS IERSE PEREGRINUS

Als situering is het uiteraard nodig om eerst de algemene beweging van de Ierse peregrini te schetsen, en daartoe is het noodzakelijk om de bijzondere plaats te verduidelijken die Ierland innam binnen, of beter, tegenover het Laat Romeinse Rijk, het Katholieke Dominante.

Het Dominante werd als bestuursvorm door de Romeinse keizer Diocletianus (284) ingevoerd om een einde te maken aan 100 jaar burgeroorlog na de dood van Marcus Aurelius (180). De cultus van Sol Invictus stond daarbij centraal als verenigende factor. Zijn opvolger Constantijn combineerde die met de christelijke visie van de Bisschop van Rome (313), waardoor die specifieke christelijke stroming stap voor stap tot staatsgodsdienst werd (en zo vallen Pasen en Pinksteren altijd op een Zon-dag). Het afdwingen van de nieuwe orthodoxie ging gepaard met repressie: tempels werden afgebroken, beelden gevandaliseerd, mensen werden vermoord (zoals de brutale moord in 415 op de Alexandrijnse filosofe Hypatia).

De religieuze strijd beperkte zich echter niet tot het fysieke en het materiële. Reeds in de derde eeuw schreef Porphyrius (234-305) een verhandeling tegen de christenen (*“Adversus Christianos”*). Nu, in de 4de eeuw verschoof de intellectuele discussie naar de inhoud van de nieuwe orthodoxie, met vele controverses tot gevolg. Die tussen Augustinus en Pelagius, over het al dan niet bestaan van de Erfzonde en haar overdracht, behoort tot de meest indringende. Augustinus construeerde het bestaan ervan, hij zag misvormd geboren baby's als het aanschouwelijke bewijs. Voor Pelagius werd elke baby zondenvrij geboren en was elk mens in staat om vrij het goede te kiezen. Hij genoot een groot persoonlijk aanzien.

Augustinus was invloedrijk en de visie van Pelagius werd verworpen door de clerus. Hij werd zelfs gestraft, maar voor Augustinus was dat onvoldoende. Hij wilde Pelagius veroordeeld zien en stuurde aan op een bijzonder concilie. Dat kwam er ook, in 418 te Carthago, waar Pelagius inderdaad veroordeeld werd, zowel de leer als de persoon. Er zijn over Pelagius geen historische gegevens beschikbaar van na 418, mogelijk vond hij onderdak in Egypte.

Maar daarmee was de controverse nog niet gesloten. In 422 kwam er een nieuwe paus, Celestinus I, en die wou het hele Romeinse Rijk zuiveren van ketterij. Pelagius was van Britse afkomst, zijn leer had daar nog steeds grote aanhang, en dus stuurde Celestinus een Gallische bisschop daar naartoe om er het Pelagianisme te bestrijden en uit te roeien. In diens gevolg was een deken aanwezig, een zekere Palladius (408-461).

Toen Palladius in 429 aankwam in het Britannia Romana was daar de val van het West-Romeinse Rijk reeds begonnen. De legioenen hadden zich teruggetrokken na 407, er werden geen nieuwe munten meer verspreid. Palladius maakte er kennis met *Het Andere*, in het Noorden, aan de overkant van de muur van Hadrianus, in het Westen, over zee op het Ierse eiland. Beide gebieden waren bewoond door de Scoti, de naam die de Romeinen gaven aan de Keltische stammen die er leefden buiten de grenzen van het Romeinse Rijk.

Vandaag zijn we geneigd om Schotland en Ierland als twee verschillende entiteiten te zien, maar beschouwd naar de situatie van toen vormden zij cultureel één geheel. Die vereenzelviging van Ierland en Schotland is een eerste element welk we ook terugvinden in de Romboutlegende.

Palladius keerde na deze expeditie mee terug naar Rome en werd daar door Celestinus belast met een nieuwe missie, nl. om de Scoti (dus Schotland en Ierland) te gaan bekeren (431). Aldus gebeurde, maar hij stootte op hevige weerstand bij de bevolking en keerde zonder veel resultaat terug naar het Romeinse vasteland. Niettemin had hij de deur geopend voor vele andere missietochten, en de kerstening van Ierland, heel uitzonderlijk buiten de grenzen van het Romeinse Rijk, was begonnen. Die kerstening kon geen gebruik maken van keizerlijke bescherming of dwang, men moest het nu doen met prediken alleen. Sommige gelovigen verlieten daarbij hun geboortestreek om aan een verre, andere kant van Ierland te gaan bekeren. Zij werden vreemden in die verre streek, zij waren een *peregrinus*.

Al doende ontwikkelde zich in Ierland een heel eigen Keltisch katholicisme. Nu ondertussen het West-Romeinse Rijk helemaal gevallen was, waren het de Ieren die stonden te kijken naar het Europese vasteland, zoals tevoren omgekeerd Palladius had staan kijken naar Ierland. Aldus ontstond in die Ierse blik een eerste versie van Europese eenheid. Was de Frankische adel vragende partij voor zendelingen, hadden de Ieren de behoefte om ook in Europa te prediken? Feit is dat een hele zendelingenbeweging vanuit Ierland op gang kwam, in drie golven, de eerste beginnend met Columbanus in de 6de en 7de eeuw, de tweede tijdens de Vikingperiode en de derde in de 10de en 11de eeuw in Oostenrijk. Naar mijn mening behoorde Rombout tot die eerste golf van Ierse peregrini, uitgaande van verdere overeenkomsten in de verhalen.

In de loop van 591 zette Columbanus voet aan wal aan de Franse kust om er zijn missie te beginnen. Hij werd in bescherming genomen door Bourgondische vorsten. Hierin ligt een tweede punt van overeenstemming, nl. het verbond met de adel als *patronage*. In Mechelen ontstond er een band tussen graaf Ado en Rombout. Als Rombout geld op zak had toen hij vermoord werd, was dat geld van Ado afkomstig. De band tussen de Columbaanse Ierse peregrini en de plaatselijke adel was van persoonlijke en religieuze aard. De monniken droegen bij aan de macht van de adel, konden voor de edellieden hun persoonlijke zonden helpen vergeven en aldus hun zielenheil veiligstellen, ze konden hen helpen bij persoonlijke problemen (zoals de kinderloosheid van het koppel bij Ado) of, minder opportunistisch, kon de band gebaseerd zijn op hun oprechte vroomheid.

De aanwezigheid van de predikanten zorgde stevast ook voor conflicten over dagelijkse levensstijl, niet in het minst over seksuele moraal. Voor de Kelten en de Franken was het niet-strikt monogaam zijn een kwestie van staatsbelang. Omdat de edellieden naast hun officiële echtgenote er meerdere partners op nahielden, was een mannelijke opvolger gegarandeerd. De monogame katholieke moraal stond daar haaks op. Toen Columbanus aan koningin Brunhilde weigerde een bastaardkind te zegenen, werd hij kordaat weggestuurd en verbannen, en als hij niet elders in Frankrijk onderdak had gevonden, had de geschiedenis er heel anders uitgezien. Ook de Romboutlegende vermeldt dat Rombout de Mechelse bevolking danig op de zenuwen werkte met moraliserende opmerkingen over *onkuisheid*.

De inmenging van de predikanten ging niet alleen over seksuele moraal. Bij de Alamanni sloeg Columbanus tijdens bierfeesten de vaten stuk om aan te tonen dat de Duivel erin verborgen zat. Of ze hakten (net als Martinus in het Laat Romeinse Rijk) bomen om omdat Kelten en Germanen ze aanbaden. Toen Rombout mensen zag dansen rond het beeld van

een watergeest, kon hij zich er niet van weerhouden het ritueel te verstoren en de watergeest voor te stellen als een kwaadaardige kwelduivel.

Die bij de bevolking opgewekte ergernis kon verschillende vormen aannemen. Columbanus werd verbannen uit Luxeuil, in Gent werd Amandus in de rivier gegooid, in Nederland werd Bonifatius vermoord, zoals ook Rombout in Mechelen. De moord op Rombout die de legende vermeldt, heeft dus weinig te maken met een misdaad toevallig begaan door twee stoute bandieten, het was de expressie van een algemeen verschijnsel, een algemeen verwerpende reactie op de indringende bemoeizucht van de predikanten.

Om de weerstand bij de bevolking te overwinnen konden de predikanten rekenen op de steun van de Frankische adel (zo lang ze die dus genoten). Eenmaal terug op het droge kon Amandus met hun medewerking manu militari gevangenen dopen om zo de kerstening op gang te brengen. Hij kon er samen met Bavo twee abdijen bouwen. Zo ook te Mechelen begon Rombout aan de bouw van een abdij (of abdijskerk).

Het blijft een grote vraag naar de locatie daarvan. Dat het De Heilige Geestkerk op de Wollenmarkt zou kunnen geweest zijn, is vrijwel uitgesloten, die is van veel latere datum. De Rommekenberg werd reeds geopperd. Hoe dan ook zou het om een houten gebouw gegaan zijn, net als bij de Sint-Baafsabdij te Gent. Aangezien het houten klooster slechts in aanbouw was toen Rombout vermoord werd (een latere Sint-Romboutsabdij was zeker niet door hem gebouwd), kunnen we niet verwachten er overblijfselen van te vinden. Zo was het ook te Gent: 200 jaar na Amandus werd op die locatie een stenen Benedictijnerklooster gebouwd.

Mirakels en wonderbaarlijke genezingen waren (en zijn nog steeds) een belangrijk onderdeel van de katholieke overtuigingspolitiek. Het belang ervan mag zeker niet onderschat worden. De katholieke geschiedschrijving staat bol van de goddelijke interventies die het tij doen keren. Wanneer een rationeel debat misloopt, komt er een goddelijke verschijning, wanneer een veldslag verloren dreigt te worden, draait de wind. Niets is opgewassen tegen wie *God met Zich* heeft, geen ratio, geen redenering, geen argument, geen wapen, het Goddelijke overstijgt het allemaal. Hierin ligt het ultieme “argument” van predikanten opdat mensen zich zouden bekeren en zich aan de kant van de Goddelijke Macht zouden scharen, die op Aarde vertegenwoordigd wordt door de clerus. In Mechelen wekt Rombout de reeds drie dagen verdronken Libertus weer tot leven, en geeft Rombouts vermoorde lichaam licht af terwijl het in het water drijft.

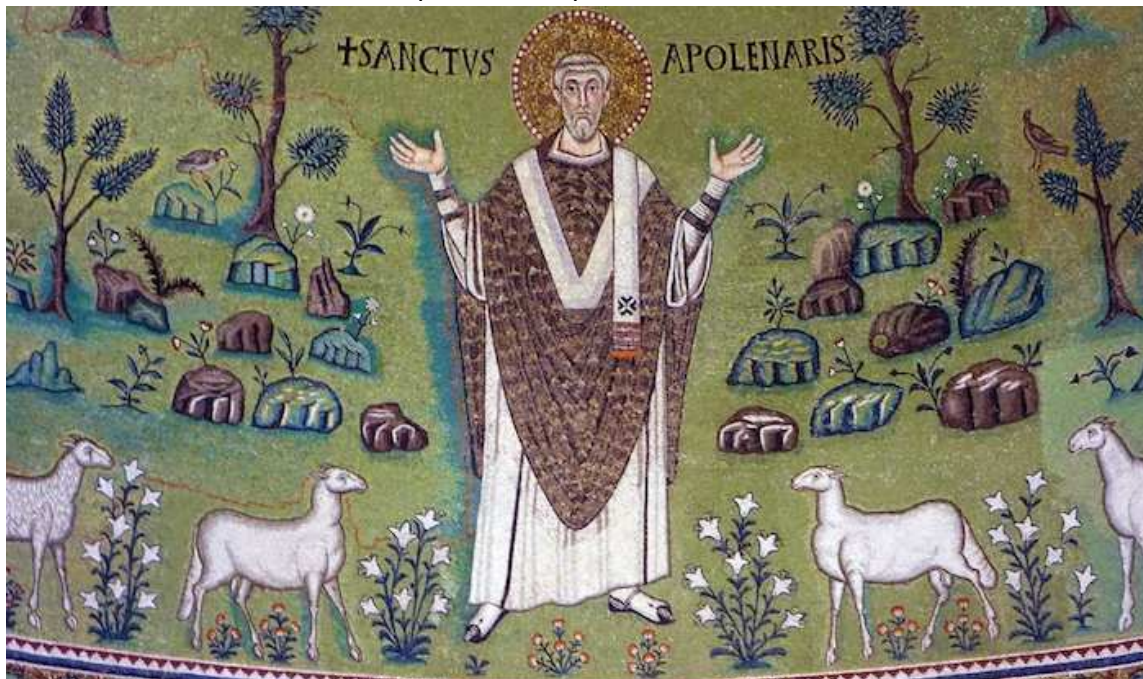
Als laatste indicatie is er de recente datering van de relieken van de Rombout-schrijn. Zoals bekend besloot het onderzoek dat het om een skelet ging van een man van rond de 40 jaar oud, die gestorven was tussen 580 en 655. Die datering is perfect consistent met de eerste Ierse zendelingengolf na Columbanus. Rombout kan dan ook onmogelijk Gummarus van Lier hebben gekend, noch een Paus Stefanus. De datering bewijst ook dat er toen reeds een betekenisvolle Merovingische nederzetting bestond, aanzienlijk genoeg om er te gaan prediken, die ontstaan was na langzame transformatie van de Romeins-Nervische vestigingen in Mechelen en omstreken.

Een volgende en belangrijke vraag is hoe we ons deze Rombout als Ierse peregrinus kunnen voorstellen. De mijter werd in de Katholieke Kerk ingevoerd in de 11de eeuw, 500 jaar na de

historische Rombout. Dat hoofddeksel zal hij dus zeker niet gedragen hebben. De Sint-Romboutstoren werd gebouwd tussen 1452 en 1520, meer dan 800 jaar na de historische Rombout, en zelfs per definitie erna (!). Immers Rombout ging aan het kerkgebouw vooraf, hij vestigde zich in een nederzetting *zonder* Sint-Romboutskathedraal. Die kunnen we dus ook weten uit de voorstelling. Tot voor 1559 maakte Mechelen deel uit van het Bisdom Kamerrijk en was Maria Magdalena de patroonheilige van de stad. Nadien werd Mechelen een Aartsbisdom, de Sint-Romboutskerk een kathedraal en kreeg Rombout in de eigentijdse verbeelding van Lucas Faydherbe een mijter op het hoofd.

Eveneens in deze periode herbevestigde het Concilie van Trente (1545-1563) de Erfzonde, en kwamen Gentenaars in opstand in naam van Bavo, tegen Karel V. Op zijn bevel werd de Sint-Baafsabdij afgebroken, de monniken vonden onderdak in de parochie van Sint-Jan, waar later de Sint-Baafskathedraal werd gebouwd. Ook hierin ligt er een verband tussen beide nu bestaande kathedralen. In Mechelen zien we daarna in de 17 de eeuw een zekere Romboutgekte, Rombout wordt een militant symbool van de contrareformatie als strijder voor het *Enig Waar Geloof*, tegen het protestantisme, later *tegen* de Verlichting, en nog later, in het kader van de Katholieke Actie in de 20ste eeuw, *tegen* de secularisering.

Hoe zag dus de historische, Columbaanse Rombout er daadwerkelijk uit? Om meerdere redenen is die vraag moeilijk te beantwoorden. Om te beginnen stond Augustinus als Kerkvader heel afwijzend tegenover Kunst, Filosofie en Wetenschap. De 6de eeuwse kunst gaat daarom alleen over Bijbelse taferelen en ze is bijzonder abstract. Bovendien beeldden de schilders hun heiligen steeds als tijdgenoten af, en ze werkten dus beslist anachronistisch. Willen we weten hoe Rombout eruitzag, kunnen we misschien best kijken naar schaars beschikbare 6de eeuwse Bijbelse taferelen, zoals deze voorstelling van Sint-Apollinaris, maar dan met een Keltische tonsuur ipv een Europese.

De huidige beeldvorming van Rombout is er hoe dan ook één die stamt uit een periode 1000 jaar na de historische Rombout.

In zijn recent essay over de Ierse peregrini spreekt de historicus Alexander O'Hara over een *lacune* in de geschiedschrijving. In de Belgische context geldt dit ook voor de historische oorsprong van de Sint-Baafsabdij te Gent, die verkeerdelijk wordt voorgesteld als Benedictijns, en het geldt evenzeer voor de geschiedenis van Rombout. Die lacune is geen toeval. Enerzijds loofden Paus Benedictus XVI (in 2008) en de Franse, katholieke politicus Robert Schuman (1950) Columbanus als de *Vader van Europa*. Echter, diezelfde Columbanus was drager van een niet-orthodox katholicisme. Zijn kloosterregels waren streng, maar hijzelf streefde naar verzoening en verdraagzaamheid binnen het Corpus Christi, de katholieke gemeenschap. "*Eénheid in verscheidenheid*" was zijn motto, tot groot ongenoegen van wie een onmiskenbare éénheidskerk wou. Hij had ook een andere berekening van de Paasdatum, en tilde niet zo zwaar aan het schisma rond de Tria Kefalaia (de zgn. "Driekapittelstrijd" waarbij geruzied werd over de orthodoxie van enigszins Nestoriaanse teksten, en die in dit geval draaide rond de menselijkheid van Jezus). Alles tezamen werd vanuit Rome het katholicisme van Columbanus als een ketterij gezien, en Europa laten redden door een ketter, het ligt nog steeds lastig.

Samenvatting

- (1) Amandus, Bavo, (Ricarius) en Rombout kunnen samen worden gedacht als behorend tot de beweging van Ierse, Columbaanse peregrini, een historische werkelijkheid sterk onderscheiden van het beeld dat geconstrueerd werd tijdens de contrareformatie.
- (2) De historische Rombout belichaamt een brug met het Laat Romeinse Rijk, dwz. met het Katholieke Dominante vanaf Constantijn. De kerstening van Ierland startte bij Palladius in de nasleep van de controverse tussen Pelagius en Augustinus, over de Erfzonde.
- (3) De historische Rombout kan onmogelijk de historische Gummarus van Lier hebben gekend, noch een paus Stefanus., en predikte in een Merovingische nederzetting (dus in de Late Oudheid)
- (4) Omwille van de niet-orthodoxe aspecten van de leer van Columbanus vormt dit verhaal een *lacune* in de Europese geschiedschrijving.

Geraadpleegde literatuur

Augustinus Casimir Redelius

Het leven van den H. Rumoldus bisschop, martelaar, apostel, ende patroon van de provincie Mechelen - 1680

Beatrice , Pier Franco

The Transmission of Sin (vertaling Adam Kamesar - 2013)

Installé, Henri ea.

Historische Stedenatlas van België, Mechelen II - 1997

O'Hara, Alexander

Columbanus and The Peoples of Post-Roman Europe - 2018

A lacuna in Irish historiography: the Irish peregrini - essay, 30 mei 2023

Fox, Yaniv

Power and Religion in Merovingian Gaul - 2014

Gaddis, Michael

There Is No Crime for Those Who Have Christ - 2005

Nixey, Catherine

The Darkening Age – 2017

van Eck, Xander

The high Altar of the archiepiscopal cathedral of Mechelen: St Rumbold's grand reliquary and tomb - essay, 2015